

ВІДГУК
офіційного опонента
на дисертацію Желізко Андрія Богдановича
«Перекладення для баяна творів епохи бароко: виконавський аспект»
представлену на здобуття ступеня доктора філософії з музичного мистецтва
за спеціальністю 025 – Музичне мистецтво,
галузь знань 02 – Культура і мистецтво

У сучасних соціокультурних умовах баянне виконавство посідає одне з найважливіших місць як в українському, так і в європейському музичному просторі. Активна еволюція інструмента, удосконалення його конструктивних можливостей і зростання рівня виконавської майстерності сприяють істотному розширенню репертуарного поля, як рахунок створення оригінальних творів, так і завдяки широкому залученню музичної спадщини різних історичних епох, зокрема музики епохи бароко.

Водночас історичний контекст і визначає певні особливості формування баянного репертуару. Відсутність баяна як академічного інструмента в період розквіту барокової музики зумовила необхідність музикознавців щодо переосмислення цієї спадщини через призму сучасного виконавства. Лише з середини XX століття, у зв'язку з процесами академізації баяна, постало питання системного формування високохудожнього виконавського репертуару, а тому звернення митців баянного мистецтва до барокової музики стало одним із ключових напрямів цього процесу. Як правильно зазначає автор дослідження баян володіє унікальними можливостями для відтворення поліфонічної тканини, голосоведення та тембрової диференціації голосів. Безумовно, твори Й.С. Баха, Г.Ф. Генделя, Д. Скарлатті та інших композиторів активно входять у баянну практику, проте інтерпретація творів епохи бароко потребує від виконавця не механічного перенесення нотного тексту, а саме глибокого стилістичного осмислення, «розкодування» риторичних фігур задля більш точного втілення високохудожнього задуму твору. Специфіка барокового мислення, що виявляється у поліфонічності, риторичності та

орнаментальності, створює як широкі можливості, так і певні труднощі в умовах функціонування готово-виборного баяна.

У цьому контексті особливої актуальності набуває проблема адаптації барокових творів до технічно-виражальних ресурсів баяна. Йдеться не лише про питання фактурного перекладення, але й про збереження стилістичної автентичності, зокрема в аспектах артикуляції, агогіки, тембрового мислення та динамічної гнучкості. Таким чином, важливим науково-практичним завданням дисертанта стало узагальнення принципів інтерпретації музики епохи бароко в баянному виконавстві, а також визначення специфіки її адаптації до інструментальних можливостей даного інструменту.

Актуальність обраної теми дисертації та її зв'язок з науковими планами, програмами та темами. Представлене до захисту дослідження Андрія Желізка належить до сучасних наукових досягнень та пов'язане зі збагаченням наукової думки вітчизняного музикознавства, що зумовлене активізацією процесів інтеграції баяна в академічний музичний простір, а також зростаючим інтересом виконавців до репертуару, що первісно не належав до сфери цього інструмента. У цьому контексті дослідження перекладення постає не як суто прикладна чи технічна проблема, а як багатовимірне явище, що поєднує аналітичний, стилістичний та виконавський рівні музичного мислення. Актуальність обраної теми не викликає сумніву, оскільки в українському музикознавстві проблематика перекладення саме творів епохи бароко, як осмислювального процесу, саме для готово-виборного баяну й досі не дістала своєї розробки (на відміну від перекладень творів для гітари та бандури), а тому порушені питання містять чимало нез'ясованого та утворюють поле питань для уточнень. До того ж, актуальність тематики дисертації зумовлена потребою українського мистецтвознавства у фундаментальному науковому дослідженні задля цілеспрямованої підготовки баяністів та включення до їх виконавського арсеналу різноманітних жанрових зразків композиторів епохи бароко з подальшою виконавською апробацією на концертних сценах України.

Науковий аналіз запропонованого музичного матеріалу – творів Й.С. Баха, Д. Скарлатті, Й. Пахельбеля, А. Вівальді виявив необхідність автора дисертації в установленні зв'язків між усвідомленням усталених європейських традицій музики епохи бароко та специфікою її перекладення для готово-виборного баяна та вдосконаленням сучасних моделей інструмента»..

Отже, порушена дисертантом проблема щодо вивчення специфіки перекладення творів епохи бароко для баяна у запропонованому дослідженні повністю відповідає сучасним науково-теоретичним розробкам, запровадженим у закладах вищої освіти мистецького спрямування, а тема дисертаційної роботи є відповідною до напрямку науково-дослідницьких робіт такого рівня.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків та рекомендацій, їх достовірність та наукова новизна. Основні наукові положення дослідження є достатньо обґрунтованими, логічно вмотивованими та концептуально цілісними. Обґрунтованість наукових положень забезпечується, передусім, чітким усвідомленням специфіки досліджуваного явища – **перекладення** як процесу, що виходить за межі суто технічної адаптації музичного тексту. Аргументовано доводиться, що перекладення для баяна творів епохи бароко має розглядатися **як складний аналітико-виконавський процес**, пов'язаний із необхідністю збереження структурно-смыслових характеристик оригіналу в нових акустичних умовах. Такий підхід свідчить про належний рівень теоретичної підготовки здобувача та адекватне розуміння предмета дослідження. Погоджуємось з міркуванням автора, що процес перекладення нерозривно пов'язаний безпосередньо із проблематикою інтерпретації музичного твору. Як ми знаємо, в межах барокової естетики виконавець постає не лише як інтерпретатор, а як своєрідний співтворець, що передбачає значну свободу у трактуванні ритмічної організації, орнаментики та артикуляційних засобів, подекуди виходячи в простір імпровізаційності. Перекладення і є тим самим процесом

переосмислення внутрішніх смислових зв'язків, закладених у структурі музичної композиції, а також їх адаптації до нових інструментально-виконавських та акустичних умов. Аналізуючи підходи до перекладення, дисертант доходить до висновку, що процеси звукової організації в органній, клавірній та оркестровій музиці суттєво відрізняються, що зумовлює необхідність урахування цієї специфіки у процесі перекладення.

Новизну отриманих результатів складають положення, з'ясовані внаслідок вирішення чітко поставлених дисертантом завдань, а саме у: визначенні теоретичних основ музичного перекладення та окреслення його особливостей в контексті баянного виконавства; дослідження творів епохи бароко в умовах сучасної баянної практики; встановлення значення категорії афекту в процесі інтерпретації барокових творів та розкриття її функціональної ролі; обґрунтування методичних підходів до перекладення клавірної, поліфонічної (зокрема органної) та оркестрової музики бароко для готово-виборного баяна; формулювання принципів виконавської реалізації барокової музики на баяні з урахуванням темброво-динамічних моделей, артикуляції, орнаментики, ритмічної організації та темпоритму.

Відзначимо послідовність, систематичність викладу завдань до поставленої мети задля отримання чітких наукових результатів дослідження. Дисертант систематизував великий корпус мистецтвознавчих джерел (277 позицій, з яких близько 122 – праці західноєвропейських авторів), пов'язаних з питаннями інтерпретації поліфонічних творів епохи бароко, з осмисленням теорії афектів та музичної риторики, барокового музичного мислення, артикуляції та інтонації, з проблемами виконавства та стилістики старовинної музики, осмисленням барокової поліфонії в умовах готово-виборного баяна, проблемам перекладення музичних творів. Серед значних праць у вивченні проблематики дослідження займають фундаментальні праці з історико-теоретичного музикознавства, а також роботи, присвячені питанням стилістики старовинної музики та її інтерпретації в українському музикознавстві. А тому, безперечною науковою новизною дослідження є те,

що **вперше** в музикознавстві здійснено комплексне науково-методологічне дослідження перекладення барокових творів для готово-виборного баяна як самостійної виконавсько-стилістичної проблематики; систематизовано принципи фактурної трансформації, тембрового моделювання та динамічного планування барокового матеріалу в умовах баянного виконавства; обґрунтовано виконавську концепцію синтезу методу НІР (Історично інформованого виконавства) і творчої адаптації як оптимальної стратегії баянної інтерпретації барокових творів; проаналізовано вцілілі взірці фортепіанної сонати з позицій жанрової теорії.

Значущість результатів дослідження для науки і практики. Практична цінність пропонованого дослідження має як теоретичну, методичну, так і практичну цінність. Основні положення пропонованого дослідження можуть бути залучені до надбань практичних навчальних курсів з інструментального виконавства, музичної інтерпретації та історії виконавського мистецтва.

Структура та зміст дисертації, її завершеність і відповідність встановленим вимогам щодо оформлення такого типу наукових праць. Структурний алгоритм поданої до захисту роботи відбиває логіку мислення дисертанта, зокрема, відображає поетапне розгортання наукової думки, ясно відзначає послідовність у розкритті причинно-наслідкових зв'язків. Структура роботи відбиває традиційні риси й складається з трьох розділів. Зміст та логіка викладу матеріалу відповідає всім встановленим МОН України стандартам та пропозиціям до робіт такого рангу.

Виокремимо основні компоненти наукового дискурсу дослідження, які найбільш змістовно увиразнюють дослідницьку концепцію його автора.

У *Вступі* дисертації визначено актуальність теми, сформульовано об'єкт, предмет, мету, завдання, запропоновано методи дослідження, розкрито наукову новизну отриманих результатів, викладено практичну значущість дослідження, надано апробацію та впровадження результатів.

Перший розділ присвячено досить детальному розгляду історичних і

теоретико-аналітичних фундаментальних західноєвропейських праць та вітчизняних надбань, що присвячені науковим підходам до інтерпретації творів епохи бароко в баянному мистецтві. Дисертант зосереджується на виявленні історико-стильових, виконавських і теоретичних передумов цього процесу, розглядаючи його в широкому контексті розвитку музичного мистецтва барокової доби. Особливу увагу в розділі приділено специфіці музичного мислення епохи бароко, зокрема імпровізаційній природі виконавства, варіативності трактування нотного тексту та ролі виконавця як активного співтворця музичного змісту. Автор переконливо підкреслює, що відсутність детальної фіксації темпових, динамічних і артикуляційних параметрів у барокових творах зумовлює необхідність їх інтерпретаційного доопрацювання сучасним виконавцем.

Важливим аспектом розділу є також розгляд історичної дистанції між умовами створення барокових творів і сучасною виконавською практикою та особливостями перекладення залежності від інструменту (орган, клавесин, бароковий оркестр). Дисертант аргументовано доводить, що відмінності у конструкції барокових інструментів, своєрідних акустичних характеристиках і художніх пріоритетах зумовлюють необхідність пошуку нових підходів до інтерпретації цих творів на баяні.

Аналізуючи велику кількість цінних джерел, присвячених епосі бароко, що висвітлюють питання барокової виконавської практики, інтерпретації поліфонічних творів Й.С. Баха, барокової риторики, принципи барокового музичного мислення, виконавства старовинної музики загалом) дисертант робить аргументований висновок, що більшість із них зосереджуються на загальних питаннях стилістики, форми та інтерпретації, залишаючи поза увагою специфіку виконання барокових творів саме у контексті сучасних інструментальних систем.

Дуже виваженим та концептуально обґрунтованим є твердження дисертанта про сучасне розуміння перекладення як складного художньо-інтерпретаційного процесу «інтерпретація барокової музики потребує

поєднання історичної інформованості зі здатністю творчо переосмислювати музичну тканину з огляду на механічні особливості сучасного інструмента» (ст. 58 тексту дис.). Цінним є і наступне спостереження здобувача: «Остаточна версія [перекладення] формується поступово, охоплюючи як свідомі, так і підсвідомі процеси. На це впливають індивідуальні риси автора, його темперамент, характер і набутий професійний досвід. Саме поєднання зрілого музичного мислення з розвиненим образним, інтерпретаційним, асоціативним, драматургічним і психологічним відчуттям визначає рівень перекладацької майстерності» (ст. 44 тексту дис.). Тож, розділ в повному об'ємі виконав функцію методологічного базису дослідження та визначив основні напрями наукового пошуку дисертанта.

Особливий інтерес викликає практичний матеріал *Другого розділу «Перекладення барокової музики для готово-виборного баяна як форма художнього осмислення»*, в якому дисертант переходить від загальноісторичних і стильових передумов, окреслених раніше, до формування системи конкретних підходів, принципів і виконавських стратегій перекладення. Центральне місце у розділі займає розгляд методичних підходів до перекладення клавірної та органної поліфонічної музики. Автор аргументовано підкреслює, що сучасний рівень розвитку баянного мистецтва, зокрема розширення технічного і тембрового потенціалу інструмента, відкриває нові можливості для інтерпретації барокового репертуару. Водночас дисертант чітко усвідомлює складність цього процесу, пов'язану з відмінностями у звукоутворенні, тембровій природі та виконавській специфіці історичних і сучасних інструментів.

Суттєву увагу приділено питанню відбору музичного матеріалу для перекладення. Дисертант пропонує розмежування творів за ступенем залежності їх художнього змісту від тембрового чинника, що є методично доцільним і практично значущим. Значний інтерес становить розгляд фактурних трансформацій і прийомів перекладення, зокрема розширення або звуження фактури, зміни акордової структури, ритмічної організації

другорядних елементів, переосмислення штрихів. Автор демонструє глибоке розуміння того, що ці процеси не є механічними, а підпорядковуються логіці збереження поліфонічної структури та інтонаційної виразності твору. Особливої уваги заслуговує аналіз проблеми розподілу голосів між правою і лівою клавіатурами баяна. Дисертант детально розглядає різні моделі такого розподілу, їх технічні та художні наслідки, а також труднощі, пов'язані з реалізацією поліфонічного мислення у виконавській практиці. Важливим є положення про аплікатуру як інструмент не лише технічної організації, а й художнього мислення, що визначає якість інтонаційного та фактурного відтворення музичного матеріалу.

Високий рівень теоретичної обґрунтованості розділу підтверджується залученням концепцій провідних дослідників, зокрема М. Давидова та О. Жаркова, Т. Яницького, М. Оберюхтіна, Г. Олексів, В. Дейнеги. Інтерпретація їхніх підходів є коректною та логічно інтегрованою у власну концепцію дисертанта. Особливо цінним є використання ідеї поділу елементів музичної мови на інваріантні та варіативні, що дозволяє чітко окреслити межі перекладення як творчого процесу.

Значущу цінність представляє у дослідженні практична реалізація власної концепції перекладення, яку автор базує на персональному досвіді – запропонованій авторській редакції сонати Д. Скарлатті E-dur K. 162, Прелюдії та фузі Cіs-dur з 1 тому ДТК Й.С. Баха, Чакони f-moll P. 43 Й. Пахельбеля. В процесі власного перекладення творів автор доходить до слушного виконавського концепту, говорячи про те, що «розмежування голосів залежить не лише від конструктивних особливостей інструмента, та художньої задуми обраного твору, а ще від індивідуальних рис характеру самого виконавця, його світогляду та вибраної ним стратегії розвитку музичного матеріалу у створенні своєї інтерпретаційної моделі виконання» (ст. 109 тексту дисертації).

Зовсім інший підхід у перекладенні для баяну виявлено саме на прикладі оркестрових творів епохи бароко. Цілком переконливе судження автора, що «перекладення барокових оркестрових композицій постає як творчий акт реконструкції, що спирається на поєднання історико-стилістичного знання, виконавської інтуїції та музикознавчої аналітики. Такий підхід дозволяє сформувати виконання, що передає зміст барокового твору і відтворює його стилістичну ідентичність у межах іншого інструментального середовища» (ст. 113 тексту дис.). Автор унаочнює критерії, що впливають на якість самого перекладення, а саме – ампліфікація, редукція, пропуски звуків і голосів, зміна способу викладення голосів, або перенесення, зміна ритмічного малюнку, педалізація, пунктирування, стиснення. Важливо обумовити, що аналіз обраних творів засвідчив змістовну насиченість, логічну структурованість та високий рівень теоретичного узагальнення. Дисертант демонструє здатність до комплексного аналізу проблеми, поєднуючи музикознавчий, виконавський і методичний підходи.

Важливим здобутком розділу є системний підхід до проблеми тембрового переосмислення, яке розглядається як один із ключових аспектів перекладення. Автор переконливо доводить, що зміна інструментального середовища не лише не нівелює художню цінність твору, а може виступати імпульсом до його нового прочитання. Тому важливим у розділі є акцент на відтворенні інтонаційно-сміслових функцій оркестрових груп у перекладенні концерту «Весна» з циклу «Пори року» А. Вівальді у версії Сергія Карася, яку автор переконливо характеризує як вдалий приклад інструментальної адаптації, в якій баян відтворює не лише тематичний матеріал, а й оркестрове мислення композитора.

Третій розділ дослідження «Барокова музика у баянному виконанні: принципи та способи виконавської реалізації» представляє практико-орієнтований виконавський аспект, в якому дисертант розкриває механізми адаптації стильових параметрів барокової музики до специфіки готово-

виборного баяна. Суттєвим досягненням розділу є осмислення ролі виконавця як співтворця музичного тексту. Автор підкреслює, що барокова нотація лише частково фіксує художній зміст твору, залишаючи значний простір для інтерпретаційних рішень. У цьому контексті баян розглядається як інструмент, здатний не лише відтворювати, а й моделювати барокову звукову реальність завдяки своїм тембровим і динамічним можливостям. Порушуючи питання артикуляційних і штрихових моделей барокової музики дисертант наголошує на важливості чіткого диференціювання штрихів як засобу структурної організації музичного тексту, а також як інструменту передачі афекту. У цьому аспекті перекладення для готово-виборного баяна постає як складний процес трансформації, що вимагає не лише технічної майстерності, а й стилістичної чутливості.

Важливим елементом розділу є розгляд темпових, динамічних, орнаментальних та фактурних особливостей поліфонічної музики та їх виконавського втілення. Автор демонструє здатність до глибокого аналізу голосоведення, балансу між голосами, а також принципів їх розподілу між клавіатурами баяна. Особливо цінною є увага до проблеми інтонаційної виразності кожного голосу як самостійної лінії, що відповідає бароковому поліфонічному мисленню.

Повнота викладу матеріалу дисертаційної роботи в опублікованих працях. Всі публікації автора дисертаційної роботи багатовимірно презентують заявлену тематику та висвітлюють головні положення дисертаційного змісту. Апробація результатів змісту дослідження представлена публікаціями одноосібних наукових статей за темою дисертації, з яких три статті у спеціалізованих фахових виданнях затверджених МОН України, та одна у закордонному спеціалізованому фаховому виданні. Основні положення дисертації апробовано здобувачем на п'яти Міжнародних та Всеукраїнських науково-практичних конференціях. Отже, зміст основних

результатів дисертації повністю висвітлено у публікаціях її автора, а їх текст за результатами перевірки не містить академічного плагіату.

Дискусійні положення/зауваження до дисертації. Під час ознайомлення з текстом дисертаційного дослідження виникли деякі запитання:

1. Зокрема, більшої конкретизації потребує питання меж інтерпретаційної свободи виконавця у процесі перекладення. Автор обґрунтовано наголошує на імпровізаційній природі барокового виконавства, однак не в повній мірі окреслює критерії, за якими можна визначити допустимість трансформацій музичного тексту при його перенесенні на готово-виборний баян. Тож, чи не призводить акцент на імпровізаційності барокового виконавства до надмірного розширення меж інтерпретації у сучасній практиці перекладення? Чи є такі приклади?

2. На Вашу думку, у контексті виконавської інтерпретації фуг Й.С. Баха, яким чином можуть бути адекватно відтворені риторичні фігури та символіка барокової музики засобами баяна, з огляду на його темброво-динамічну специфіку?

Разом із позитивною оцінкою дисертаційного дослідження доцільно висловити такі побажання:

Перше. Було б доречним у перспективі дещо розширити прикладний аспект дослідження, доповнивши його посиланнями на конкретні музичні приклади або фрагменти, які дозволили б більш наочно проілюструвати теоретичні положення та ефективність розглянутих підходів до перекладень, а також записами виконання авторських перекладень.

Друге. На думку опонента, драматургія дисертаційного дослідження могла б набути більшої логічної послідовності за умови переструктурування другого і третього розділів. Зокрема, доцільним видається перенесення розділу, присвяченого виконавським аспектам інтерпретації барокової музики (динаміка, артикуляція, темп, орнаментика, ритм), на позицію другого, тоді як аналітико-практичний матеріал нинішнього другого розділу логічно

виконував би функцію завершального, тобто практично-узагальнюючого. Така побудова сприяла б більш послідовному переходу від теоретичних засад до їх практичної реалізації.

Проте, висловлені зауваження та запитання не знижують наукової цінності дисертаційного дослідження Андрія Желізко. Представлена до захисту робота виконана на високому, професійному рівні, а її зміст вирізняється концептуальністю, глибиною, а результати – важливими для сучасного музикознавства.

Загальний висновок щодо відповідності дисертаційного дослідження встановленим вимогам. Підсумовуючи, можу констатувати, що дисертація на тему «Перекладення для баяна творів епохи бароко: виконавський аспект» Андрія Желізко, представлена на здобуття ступеня доктора філософії з музичного мистецтва і подана до захисту до разової ради Національної музичної академії України, є самостійним, завершеним й оригінальним дослідженням. Його зміст, структура, актуальність теми, наукова новизна отриманих результатів та теоретичне значення дослідження, практична значущість, а також отримані результати, що викладені у Висновках, дають підстави для визнання дослідження як такого, що відповідає чинним вимогам пп. 6, 7, 8, 11 «Порядку присудження ступеня доктора філософії», затверджені Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44, а її автор Андрій Желізко заслуговує на присудження ступеня доктора філософії в галузі знань 02 – Культура та мистецтво, за спеціальністю 025 – Музичне мистецтво.

Проректор з науково-педагогічної роботи
та міжнародних зв'язків
Харківського національного
університету мистецтв
імені І.П. Котляревського,
кандидат мистецтвознавства, доцент

Олег КОПЕЛЮК